

Етапи формування концепції нематеріальних капіталів в суспільствознавстві

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація

Робота має на меті зафіксувати метарефлексійний поворот в уявленнях суспільствознавців щодо позначення механізмів соціальної стратифікації. У якості ключового поняття, довкола якого здійснено аналіз, пропонується поняття «капітал». В тезах наведена спроба систематизації етапів генези поглядів суспільствознавців щодо становлення концепції нематеріальних капіталів.

Ключові слова: нематеріальні капітали, П.Бурдьє, постструктуралізм.

Abstract

The work aims to fix a meta-reflective turn in the ideas of social scientists to determine the mechanisms of social stratification. The concept of "capital" is proposed as a key concept around the analysis. The theses give an idea of the genesis of the stages of social scientists views on the formation of the concept of intangible capital.

Keywords: intangible capital, Pierre Bourdieu, post-structuralism

Під впливом масштабних соціальних, культурних та технологічних змін ХХ століття змінюються наукові вектори дослідження соціальних класів. Так, науковці, спираючись на класичний доробок К.Маркса та М.Вебера намагалися описати не лише окремі класи, але і взаємини між ними, тобто представити дану проблематику системно. Відповідно, змінюються і розширюються критерії виділення класових ознак. Справді, реалії ХХ століття демонструють неможливість їх зведення до економічних характеристик (власність, дохід, освіта) та статусу (імідж та престиж в рамках певної культурної традиції). Окремої ваги набувають і інші критерії – наприклад, особливості культури (світогляду, стилю життя); наявність соціальних зв'язків та місце особи у культурному полі суспільства. Вочевидь, систематизація окреслених підходів відбувалася перш за все за рахунок перегляду ролі критерію владних повноважень, а саме – суттєвого розширення уявлень про сфери та галузі можливих впливів індивіда. Подібне ускладнення методологій досліджень свідчило про те, що у представників різних наукових шкіл виникало розуміння неадекватності традиційних методик вивчення стратифікації на сучасному етапі розвитку суспільства, що плавно переходило до постіндустріального етапу. Відтак, переосмислення набуло дослідження самих джерел стратифікації. Актуальним напрямом вирішення даної дилеми набув варіант розуміння такого джерела як суми активів (ресурсів, капіталів) зокрема й нематеріального характеру (людського, владного, культурного, соціального тощо), яким володіє індивід. Особливу увагу представники цього напрямку звертають також на те, що величезного значення в умовах, які змінилися, набули нові види ресурсів, такі, що витікають з характеру соціалізації, особливостей поведінки, загального рівня культури тощо, які раніше розглядалися лише як наслідок економічного статусу, а також фізіологічного (здоров'я, вік, стать), символічного, особистого та інших ресурсів [1].

Генеза розвитку окресленого підходу умовно датована періодом ХVІІ-початку ХVІІІ ст. Саме в цей час в економічній теорії є підстави зафіксувати появу терміну «капітал». Так, за умов становлення та поширення капіталістичного образу світу увага науковців зосереджується на аналізі можливостей оптимізації економічних процесів у суспільстві за допомогою специфічних об'єктивованих ресурсів, що за відповідних умов можуть набувати ознак активів, здатних до конвертації власних форм. Подальша концептуалізація уявлень про капітал має місце в постулатах марксистської теорії (кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст.). Саме в цей період попередні уявлення про функції капіталу у суспільстві набувають

виразних дослідницьких форм в межах окремого парадигмального підходу. В даній площині досліджується економічний капітал, проте створене підґрунтя подальшого розширення уваги у міждисциплінарному полі пізнання. Так, з одного боку К.Маркс аналізує функціонування та конвертацію капіталу виключно у економічній площині, проте будучи філософом та соціологом, автор не виключає ресурси, які б за відповідних обставин функціонували б як капітал, не маючи об'єктивованого виразу. Варто зазначити, що аналізуючи реальність капіталістичного суспільства К.Маркс й не міг спрямувати увагу на дослідження нематеріальних ресурсів, які набули своїх впливів за постіндустріальних умов значно пізніше.

В 20-тих роках ХХ ст. можна зафіксувати початок дослідження нематеріальних типів капіталу у суспільствознавстві. Так, наявний інтерес вчених до розширення форм капіталів, зокрема й у аспекті позначення їх нематеріальних форм. Такий підхід разом з матеріальними благами у центр уваги дослідника ставить індивідуальні уособлені якості, що виставляє окрему особистість як центральний суб'єкт соціально-економічних процесів. Щоправда подібні міркування в даний історичний період характеризуються відсутністю сформованих наукових понять. Ідеї окремих авторів подекуди лишуються на рівні наукових гіпотез.

Формування окремої концепції нематеріальних капіталів здійснюється в межах французького постструктуралістського підходу П.Бурдьє (50-ті роки ХХ ст.). Саме тут, поруч з економічним капіталом позначено вагомий вплив й інших його форм – культурного, соціального, символічного. Значної уваги приділяється аргументація авторами сутності, структури, функцій, практичного впливу згаданих вище капіталів. Відтак, є підстави стверджувати про появу окремої наукової концепції [2].

З початку 70-их років ХХ століття відбувається виокремлення сучасних альтернативних поглядів стосовно сутності та механізмів дії капіталів. Так, значна увага до концептуальних положень дослідження різних форм капіталів у французькому постструктуралізмі стимулює появу як плеяди послідовників підходу, так і критиків, які, зокрема, спростовують деякі базові класичні постулати П.Бурдьє (зокрема, такі наукові спростування характерні для американської традиції дослідження). Вказані процеси стимулюють як збагачення самої концепції, так і появу значної кількості невирішених завдань, що не дають змоги стверджувати про існування цілісної та системної теорії, однак свідчать про актуальність та великий потенціал напрямку. Можна стверджувати, що подібна тенденція спостерігається й по сьогодні. Вочевидь, регіональний фактор набуває особливої ваги при обґрунтуванні наукових результатів, що унеможливило становлення універсальної теорії капіталів у суспільствознавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тихонова Н.Е. Ресурсный подход как новая теоретическая парадигма в стратификационных исследованиях / Н.Е.Тихонова // Социологические исследования. – 2006. – №9. – С.28-41.
2. Мороз Є. О. До проблеми ідентифікації сутнісних ознак концепту "культурний капітал" крізь призму генези його формування в теоретичній соціології ХХ - початку ХХІ століття / Мороз Є. О., Белінський В. М. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. – Київ – 2014. Випуск 4 (25), С. 49-55.

Мороз Євгенія Олегівна, кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри теорії та історії соціології факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, morozeo@knu.ua

Moroz Yevheniia Olehivna, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor at the Faculty of Sociology morozeo@knu.ua